

İntikam: Öznesi de Nesnesi de Mağdur Bir Duygu

Revenge: A Case Where the Subject and the Object Are a Victim

A. Mevhibe Coşar*

Özet:

Bu çalışmada intikam duygusu ve davranışı etrafında oluşan arka plan kültürü, ortaya konulmaya çalışılacaktır. İntikam, bir karşılıklı mağduriyet davası olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İntikam, Mağdur, Dil.

Abstract:

This study examines words in Old Turkish and Modern Turkish with the lexic meaning "revenge" and describes the feelings it denotes. Revenge is perceived as a reciprocal victimization.

Keywords: Revenge, Victim, Language.

Kişiler arası ilişkilerin ve günlük yaşamın temel belirleyicileri olarak insanların yapıp etmelerinin çeşitli duygularla şekillendiğini ve çevrelendiğini söylemek mümkündür. Sevgi, aşk, nefret, kin, öfke, utanma, acı gibi duygular, iletişim ortamında ortaya çıkar; kendi mecralarında gelişirken bir yandan da birbirlerini tetikler. Bu tetikleme, duygu sahibini halden hale sokarken bu haller de söz konusu duyguları oluşturur.

İnsana has hallerin, duygu durumlarının kelimelerle ifade edilmesi bir anlamda *tanıma* işidir. Bu tanıma işinin içinde bir *tanımlama* süreci vardır. Tanımlama¹ da kaçınılmaz biçimde

* Doç. Dr. A. Mevhibe Coşar, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon.
mevhibecosar@hotmail.com

¹ Tanım tipleri ve tanımın nasıl olması gerektiği için bk. Rıza Filizok, "Tanım Nedir?", <http://www.ege-edebiyat.org> (20.06.2010).

bağımlı kalmayı gerektirir. Bağımlılık ise sözü edilmeyenlerin bilgisinin sağlayacağı sonuçlardan mahrumiyet demektir.²

Duygular söz konusu olduğunda onları karşılayan kelimeler de ancak birbirleri ile tanımlanabilir.³ Bu da birbiriyle ilişkili birçok *tanımlılığa* yol açar ve belki de *tanımlanamazlık*la sonuçlanır.

İnsana has duygular, yani “belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenimler”, “nesneleri veya olayları ahlaki ve estetik yönden değerlendirme yeteneği” yahut “kendine özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik”⁴ görecelidir.⁵ Adlandırılan her duygu her insanda başka şekilde tezahür eder; tezahür biçimi ve şiddetine göre ayrı tanımlanır. Bir şeyin birden fazla tanımı olması onu tanımlanamaz kılar ve o şey sadece anlatılan bir şeye dönüşür. Bu sebeple bir duygu, ancak başka duygularla anlatılabilir.

Duyguları ifade ederken kullanılan kelimeler, soyut durumları somutlaştıran birer nesnedir. Bir yandan insana has halleri ifade eden bu kelimeler, öte yandan kendi içlerinde hep karşılanmaya muhtaç kalır.

Öç/ intikam kelimeleri

Türkçe *öç* kelimesi, sözlük ve ansiklopedilerde hep *intikam* maddesine gönderilir.⁶ “Kötü bir davranış veya sözü cezalandırmak için kötülükle karşılık verme isteği ve işi”⁷

² “Tarif, ağıyarını mani efradını cami olmalıdır.” ilkesi, zıtların birlikteliği göz ardı edildiğinde “her şey zıttı ile kaımdır.” ilkesi ile çelişir.

³ *Duygu*; “insanda iç ya da dış etkiler sonucunda şuurulu bir katkı olmadan ortaya çıkan hoşça giden ya da gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal bir durum.” olarak da tanımlanır. Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1994, s. 77.

⁴ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 580-581.

⁵ Çoğu kez kişinin eğilimlerine, istek ve engellenmelerine bağlı olan duyguların nedenleri zihinseldir veya zihni ve manevi olarak yorumlanır. Bunlar da “akli ve mantıki duygular”, “estetik duygular”, “ahlaki duygular” ve “dini duygular” olmak üzere dörde ayrılır. *Akli ve mantıki duygular*, fikirlerin birbirleriyle olan mantıki münasebetlerinden ileri gelen; *estetik duygular*, bir tablonun, bir manzaranın, bir şiir veya müziğin insanda uyandırdığı; *ahlaki duygular*, gerek kendimiz, gerekse başkaları tarafından yapılan iş ve davranışların bizde uyandırdığı duygulardır. *Dini duygu* da din kültürüne bağlı olarak insanda meydana gelen dini tecrübe anında hissedilen duyguların genel adıdır. Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000, s. 102-103’ten aktaran Mehmet Büyükbaş, *Nurettin Topçu’da Dini Yaşayışın Psikolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 28.

⁶ “Sözlükte “cezalandırma, kınama” gibi anlamlara gelen nakm kökünden türeyen intikam kelimesi “öç alma, haksızlık yapanın haksızlığa uğrayan tarafından cezalandırılması, suç ve günah işleyeni gerektiği şekilde cezalandırma, kötülüğe ceza ile karşılık verme” manasında kullanılmaktadır”. Kur’an-ı Kerimde geçen ayetlerde Allah’a isnat edilen intikam kavramı, tefsirlerde genellikle “Allah’ın, kendisine âsi olan kişiye günahına uygun olarak ceza vermesi” diye açıklanmaktadır. Mustafa Çağrı, “İntikam”, *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 356-357. bk. *Türkçe Sözlük*, s. 975. Kur’an-ı Kerim’de intikam kelimesinin geçtiği ayetlerden bazıları şu şekildedir: *O halde sakın Allah’ın peygamberlerine olan vaadinden cayacağını sanma! Şüphesiz Allah her şeye galiptir, intikam sahibidir.* İbrahim:47; *Biz Eyke halkından da intikam aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.* İ El-Hicr: 79; *Andolsun ki biz, senden önce birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik de, onlara*

olarak tanımlanan kelime, hiyerarşiyi ortadan kaldıran bir duygu durumunun ya da eylemin adıdır. Çünkü Tanrı katında bir “ceza-cezalendirme” olarak değerlendirilen intikam, taraflar değiştiğinde de özelliğini koruyabilmektedir.⁸ İnsandan insana yönelirken intikam, mazlumdan zalime dönebilir; çünkü o, içinde bulunulan ya da içine düşülen, duçar olunan hale yahut olup bitene bir başkaldırıdır. Bu başkaldırı, bazen “acı veren bir davranışın kişinin ruhunda uyandırdığı kızgınlık, intikam duygusu ve cezalandırma isteğinin”den,⁹ insanın gazaba gelmesinden kaynaklanır.

İnsanın kendi halini idraki ya huzur ya huzursuzluk, ya umut ya umutsuzluk, ya iktidar ya da mağduriyet halidir. Olumlu ve olumsuz karşıtlıklar içinde insanın algısı ve dolayısıyla tepkisi belirlenir ve sürer. İnsanın uyumsuzluğu, başkaldırısı, çoğunlukla bir çaresizlik ya da mağduriyet halinde hasıl olur. Üstelik bu durumda kişinin *haklı* olup olmaması da savunma ve başa çıkma, bulunulan halden kurtulma psikolojisi ile bir mana ifade etmez.¹⁰

İster toplum ister kendi gözünde olsun *haksızlığa uğramış kimse* mağdurdur.¹¹ Mağdur olan kişi benlik savunmalarını kullanır.¹² Bu savunma hali mağdur psikolojisini tehlikeli bir hale sokar. “Bu psikolojinin ilk adımı kendine acıma, ikinci adımı içinde bulunduğun durum için karşı tarafı suçlama, üçüncü adımı ise bunu önlemek için harekete geçme” olarak gösterilebilir.¹³

Nurdan Gürbilek mağdurluğu Dostoyevski’nin anlattıklarından hareketle, “meydan okumayla incinmişliğin, öfkeyle korkunun, aynı anda mayalandığı bir ‘yer altı’ olarak takdim eder. Ona göre Dostoyevski, bu ‘yer altı’ sayesinde toplumu oluşturan sahte erdemlere yönelik yıkıcı eleştiriyi bu değerleri değiştiremiyor olmanın yol açtığı tıkanma duygusunu, uygarlığın yeraltına ittiği tekinsiz içeriklere sahip çıkma çabasıyla bunu topyekûn bir saldırıya

apaçık delillerle vardılar. Onun üzerine günah işleyenlerden intikam aldık. Müminlere yardım ise, bizim nezdimizde bir hak oldu. Rûm: 47.

⁷ *Türkçe Sözlük*, s. 1529.

⁸ Alp Er Tunga’da “*Alp Er Tonga öldi mü/ İstız ajun kaldı mu/ Ödhlek öçin aldı mu/ Emdi yürek yırtılır*” (Alp Er Tonga öldü mü? Kötü dünya kaldı mı? Felek öcünü aldı mı? Şimdi yürek yırtılır.) mısraları, talih, baht, şans anlamlarını da taşıyan “kader”in, “zaman”ın; dünya ve göklerin de intikam alabildiğine işaret eder. *DLT*, C. 1, s. 41-42. Benzer şekilde *Bayat birmişin halk tudumaz küçün/ Yağız yir yaşıl kök tirilse öçün* (“Yağız toprak ile mavi gök, öç almak için birleşse bile/Tanrı’nın verdiği insan engel olamaz” *KB*, s. 374-375) ifadesi intikamın doğaya da atfedilen bir güç veya yetenek olduğuna işaret eder.

⁹ Mustafa Çağrı, “Gazap”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 436.

¹⁰ Zira “Olayların kendisinin anlamı yok; olayları algılayıp yorumlayarak anlamı biz veririz. Bu anlam verişin içine duygular da girer. Olayın yorumu değiştiği zaman o anlamla beraber gelen duygular da değişir”. Doğan Cüceloğlu, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s. 175.

¹¹ Kıygın, *Türkçe Sözlük*, s. 1324.

¹² Abdulkadir Çevik, *Politik Psikoloji*, Dost Kitabevi, Ankara 2007, s. 36’dan Aydın Usta, “Etnik Şiddet Olgusu Üzerine Soyo-Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 11, S. 2, s. 95.

¹³ Nagehan Alçı, “Kilit Dürtü: Mağduriyet”, *Akşam* 17.04.2010. <http://www.aksam.com.tr> (23.04.2010)

dönüştüremiyor olmanın verdiği engellenmişliği, yasa tanımazlığın verdiği cesaretle horlanmış olmanın açtığı gurur yarasını, nihayet yasaya meydan okuma kararlılığı ile meydan okunan tarafından görülme isteğini aynı anda anlatır. Gürbilek, “Bütün bunlar mağdurun bazen neden eziklik ve ıstırap (hatta bir intikam ve hınç) diline kilitlendiğini, bugün bastırılmış olanın yarın hangi içeriklerle geri dönebileceğini, bugün aşağılanmış olanın yarın nasıl kendinde başkalarını aşağılayacak enerjiyi bulduğunu, nihayet mazlumluğun bazen neden baskıcı iktidar taleplerinin temel harcına dönüştüğünü anlamayı sağlar.” diye düşünmektedir.¹⁴

Mağduriyet, mağlubun halidir aynı zamanda ve kalıcıdır. Mağdur adına bulunacak çıkış yolu ya da mağduriyetin telafisi gayreti de bu durumu değiştirmez. Ancak mağdurun hali değiştirilebilir, bunun yegane çıkış yolu da hale isyandır. İsyân, bizzat mağdurdan gelmeyebilir, adalet içgüdüğü varlığı mağdur adına harekete geçirebilir. Nitekim, “intikam, her zaman etkide bulunana eşit ölçüde ve aynı araç ve yöntemlerle bir tepki vermek değildir. İntikamın tetikleyici gücüne teslim olan trajik kahraman, adalet uğruna yapar yaptığını. Zira adalet duygusu talepkâr bir duygudur ve merhamet, adalet istemi karşısında suskun arayıcısının kalbine yerleşir ve kısık bir sesle mırıldanır: İntikam adaletin estetiğidir.”¹⁵

İlk ölç/intikam

Kutsal kitaplar ve kimi rivayetlerle tarihte ilk katlin, ilk cinayetin hikayesi olarak Habil ve Kabil'e işaret edilir. Ölümle ilk teması da gösteren ve kıskançlık duygusu etrafında aktarılan bu anlatı, aynı zamanda cömertliğin ve ihtirasın, öfke ve çaresizliğin, bağışlama ve kışkırtmanın ve dolayısıyla intikamın da ilk ve şiddetli örneğidir. Bu örnek, özne ile nesnenin birlikte mağduriyetinin de ilk örneğidir. Zira Kabil, tarihe ilk kardeş katili lekesi ile geçmenin öncesinde acze düşmüş, fedakârlık gösterememiş, öfke ve gazabının esiri olarak kardeşini öldürmenin ıstırabını tatmış, çaresizliği yaşamıştır.¹⁶ Vahiyle bildirilene, kendi dışında olana kendi içindeki duygularla gösterdiği tepki, kendini mağdur olarak algılamasının sonucudur. Bu algı ile öfke duygusunu yaşamış, gazaba gelmiştir. Mağduriyetini gidermenin yolunu

¹⁴ Nurdan Gürbilek, *Mağdurun Dili*, Metis Yayınları, İstanbul 2008, s. 13.

¹⁵ Yavuz Adugit, “İntikam: Adaletin Estetiği”, *Sanat ve Tasarım*, Mart 2008, S. 1, s. 30.

¹⁶ Habil ve Kabil vakası farklı rivayetlerle anlatılmakla beraber Kabil, babasının vahye dayalı sözünü tutmamış, adağını iyi'den seçmemiş, kardeşinin mertebesini çekememiş, hakkına rıza göstermemiştir. Öfkesiyle hareket etmiş, kardeşini öldürmüş, cesedi ne yapacağını bilemeyerek bir yıl boyunca yırtıcı kuşlardan korumak için sırtında taşımıştır. Kendini aczi yüzünden aşağılamış, vicdani eziyet yaşamıştır. Ayrıntılar için bk. Ömer Faruk Harman, “Habil ve Kabil”, *DİA*, C. 14, s. 376-378; Bilal Temiz, “Habil ve Kabil”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, İstanbul 1990, s. 252-253.

sebepleri ortadan kaldırmakta görmüş, mağdur etmiş, yeniden mağdur olmuştur. Oysa ölümler öç alınmaz; çünkü düşmanların ölümünden sevinç duymak insanlığa yakışmaz.¹⁷

İnsan, hem Habil'in hem Kabil'in özelliklerini taşır. Zıtlarla varlık olur. Onu zıtlardan birini seçmeye zorlayan içinde bulunduğu ortam ve şartlardır. Bu şartları değerlendirme biçimi seçimi olur.

İnsanın seçimini belirlemek üzere toplum hayatını düzenleyen kurallar bütünü, çoğu zaman olumsuz duyguların dizginlenmesi, iyi ve doğrunun özendirilmesi esasına dayanır. Bu manada intikam, duygu olarak her insanın içinde uyutulması gereken bir dürtüdür. Çünkü “çoğunlukla taşıyıcısının yaşamında da derin yaralar bırakarak terk eder yürekleri.” Oysa “intikam, dünyaya kötülük katmanın peşinde koşan bir duygu değil, kötülüğe, belki hırçınlığından dolayı, kolay bir biçimde kabul görmeyen bir karşı çıkış”tır.¹⁸ Kötülüğe bir karşı çıkış ve mağduriyeti gidermeye yönelik bir çıkış yolu olduğu için de insana özgü bir tavidir.

Bu tavır, öç ve intikam duygusu, öfkeyle gelişen, hırs ve kinle büyüyen ve öfkenin eyleme dönüşmesiyle gerçekleşen bir süreçtir.

Sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin tamamı insanın ve içinde yaşadığı toplumun deneyimlerinin aktarıcısı mahiyetindedir. Kutsal kitaplar gibi tarihi metinler de her defasında dünya hayatının daha iyi ve güzel için normlarını belirlemek ve bildirmek gayesi güder. Bu süreçte Türk kültürünün temsilcisi mahiyetindeki temel eserler de öç/intikam duygusunu kendi içinde iyi ve kötü yönleriyle değerlendirirken bir takım ölçütler de geliştirir.

Divanü Lügati't-Türk (DLT)'te öç kelimesi *hınç*, *kin*, *intikam* karşılığı olarak ve yine *hınç*, *sıkıntı* anlamındaki *kek* kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır.¹⁹ Mukaddimetü'l-Edeb (ME) ve Kutadgu Bilig (KB)'de de öç ve *kek/keg* kelimeleri geçmektedir.²⁰

Öç kek kamuğ kişining yalnğuk üze alım bil

*Edhgülügüğ uğança eliginğ bile telim kıl*²¹

¹⁷ Atasözü, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> (20.05.2010).

¹⁸ Yavuz Adugit, *agm*, s. 28.

¹⁹ **Öç:** Öç, hınç, kin, intikam (DLT, C. 4, s. 448). **Kek:** Kin, hınç, sıkıntı, mihnet (DLT, C. 2, s. 283). Öç ve kek'in birlikte kullanımı için; *Öçlüğ kekliğ kişi*; “Öcü ve hıncı olan adam” DLT, C. 2, s. 283.

²⁰ *Mukaddimetü'l-Edeb*'te farklı olarak Farsça *kin* ve Arapça *kıyas* kelimeleri de intikam/öç bağlamında yer alır. Bk. *kıyas* için ME, s. 37; *kine*, *kineli*, *kineleş-* ME, s. 142. Öç ve *Keg*'in birlikte kullanımı için *Yana alçı bolsa kızıl tilkü teg /Titir bugrası teg kör öç sürse keg*; “Aynı zamanda kızıl tilki gibi hilekâr olmalı/deve aygırı gibi **kin** ve **öç** gütmeli” KB, s. 450-451.

²¹ “Herkesin öcünü, hıncını başkalarının üzerinden alınacak bir alım bil; olanca kuvvetinle konuğa çok iyilik yap (Öç, bir alacak gibi aranılacak nesnedir; ondan çekin. Konuğa, yabancıya gücün yettiği kadar iyilik eyle).” DLT, C. 1, s. 44.

mırsaları intikam duygusunun uzak durulması gereken çekinilecek bir durum olduğuna işaret ederken iyiliği öne çıkarmayı tavsiye eder. Dünya zıtların birliği ile oluşmuş bir bütündür; yer ve gök, ateş ve su gibi birbiri ile “yok etme” ilişkisi içindeki unsurlar bile Tanrının izni ve isteği ile bir arada aynı dünyayı oluşturabilmektedir.²²

Öç alma arzusu insanı kasıp kavuran bir ateştir.²³ Bu sebeple Kutadgu Bilig’de,

İsiz kılsa isiz yanutu ökünç

Usa edgülik kıl isizke öçün. denilmektedir.²⁴

Bunun için de;

Özüng otka atma bu dünya üçün

*Hava boynı biçgil et özke öçünç*²⁵

Köngülde kiterse kör öç keklerin

*Tilinde yorıtısa köngülde barın.*²⁶

Öç, sadece gücü elinde bulunduranlar için bir gereklilik olarak gösterilebilir. KB’de hükümdar yahut kumandanların vasıfları sayılırken öc almadaki kararlılık övülür, kindarlık bir meziyet gibi gösterilir.²⁷

Öç kelimesi özellikle KB’de farklı anlamlarda kullanılmasıyla da dikkat çeker. Kelime *pişmanlık*, *düşman*, *eziyet* ve *güç*, *ısrar* ve *inat*, *kin*, *kızgınlık* anlamlarında da kullanılabilir.²⁸

²² *Karışmaz yağular yaraştı için/Körüşmez yağular kötürdi öçin* “Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştı/görüşmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdı” KB, s. 114-115.

²³ *Eren arığ örpeşür/Öçin kekin irteşür/ Sakal tutup tartışur/Köksi ara ot tüter*; “Adamlar yaman kabarıyorlar, öcünü, hincını almak için didişiyorlar, sakallarından tutup tartışıyorlar; herkesin göğsünde ateş yanıyor (Yiğitler birbirlerine kızgın gözle bakarak öç almak istiyorlar, savaş kızıştığı için birbirlerinin sakallarına asılıyorlar, sanki öç ateşi göğüslerinde tütüyor).” DLT, C. 1, s. 230.

²⁴ “Kötülük edersen, kötülüğün karşılığı pişmanlıktır/elinden gelirse kötülüğün inadına iyilik yap” KB, s. 240-241.

²⁵ “Bu dünya için kendini ateşe atma/vücuttan öcünü al; nefsin boynunu kopar” KB, s. 310-311.

²⁶ “Öç ve kibiri gönülden atmalı/gönlünde ne varsa dilinde de o olmalı” KB, s. 608-609

²⁷ *Uvutlug kerek er uvutu üçün/Yağı bile karşı kadıtıma öçün* “Kumandan haysiyet sahibi olmalıdır; o, düşmana/şerefi için karşı koyar, öcünü almadan yüz çevirmez” KB, s. 448-449; *Tonguz teg titimlig böri teg küçü/Adıglayı azgır kutuz teg öçi* “O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli/ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalı” KB, s. 450-451.

²⁸ **Düşman** anlamında: *Biliglig ukuşlug tidüküng üçün/Anı arzuladım havaka öçün* “Hava ve hevese düşman olduğu ve sen de/bilgili ve akıllı dediğin için onu arzuladım” KB, s. 572-573; **pişmanlık** anlamında: *Telim halklar öldi bu bogzı üçün/Kara yir katında yiyür ot öçün* “Birçokları bu boğaz uğruna canlarını vermiştir/şimdi de kara toprak altında pişmanlıkla ateş yerler” KB, s. 744-745; **eziyet** ve **zulüm**: *Bu kün biz kılurmız özümizke küç/Anğar ma takı küç kılurmız hem öç* “Bugün biz kendimize zulmettiğimiz gibi/ona da zulüm ve eziyet ediyoruz” KB, s. 830-831; **inat** ve **ısrar**: *Nelük emgetür sen özüngni küçün/Negüke karışing manga bu öçün* “Niçin kendini zorla zahmete sokuyorsun/niçin bu meselede bu kadar ısrar ediyorsun” KB, s. 840-841; **kin**: *Sanga kim tegürdi manga ay bu küç/Ya kim övkeledi ya kim kıldı öç* “Bana söyle, seni kim bu sıkıntıya düşürdü/kim sana kızdı veya kim sana kin bağladı” KB, s. 1040-1041. **kızma**: *Sini tengri sevgey könilik*

Tarihi metinler, *öç* kelimesi ile beraber onun kavram alanına giren ve türevleri olan ifadelere de yer vermektedir. Bu bağlamda hem KB’de hem DLT’ ve ME’de **öçeş-** geçmektedir. Kelime “yarış et-, yarış-“ anlamlarında kullanılmaktadır.²⁹

DLT’de **öçüt** aslı *öç* olmakla beraber *hınç* karşılığı olarak geçmekte;³⁰ **öçlüğ**, *öcü* ve *hıncı olanı* göstermektedir.³¹

KB’de **öçke**, *kin bağlama* demektir.³²

Sonuç

İnsanın farklı durum veya olaylar karşısında dış dünyanın iç dünyasındaki izdüşümlerini algılaması, yorumlaması ve yansıtması süreci yine iç ve dış bileşenlerce düzenlenmektedir. Bütün geçmiş zaman tecrübeleri, birkaç istisna dışında öyle görünüyor ki *öcün iyisi, bağışlamaktır* diyor. “Kötü bir davranış veya sözü, aynı biçimde karşılık vererek cezalandırmak yerine affetmek en büyük erdemdir”.³³ Ancak bu erdeme ulaşmak hayli meşakkatli görünmektedir.

Söz varlığının ışığında *öç*/intikam tanımlanmaya çalışıldığında birden fazla duygunun etkisini göz ardı etmek mümkün görünmüyor. *Öç*/intikam; öfke, hırs, isyan, ihanete uğrama gibi yıkıcı; kırgınlık, hayal kırıklığı gibi yıpratıcı duyguların etkisiyle insani bir dışavurum biçimidir. Şiddeti ve bedeli değişebilse de aslında cinsiyet ayrımı ve bir hiyerarşi olmaksızın her bireyde uyuyan bu duygu, eyleme geçildiğinde farklı sonuçlar doğurabilir; taraflarını her hâlükârda mağdur eder. Çünkü “öfkeyle kalkan zararlar oturur”, “keskin sirke [de] küpüne zarar” verir. Yine de insanlık halidir; kimse “ahı[nın] yerde kalma[sını] istemez. Bunun için olsa gerek intikam almak istemek, kaçınılmaz olur. İntikam, “kötülük”ün “kötülük”le

üçün/Könide adın kılma halkka öçün “Sen doğrulukla Tanrının sevgisini kazanırsın/halka kızıp onlara karşı doğruluktan ayrılma” KB, s. 932-933.

²⁹ *Öçeş-*: Yarış etmek (DLT, C. 4, s. 449); *Ol meniğ birle öçeşdi* “O, benimle bir şeyde yarıştı” DLT, C. 1, s. 61; (KB, s. 1213), *Öçeşme bu begler bile sen bolup/Sözün sözlemegil meger ked körüp* “Sen bu beylerle rekabete kalkışma; iyice düşünmeden/ancak onların kullanmaya yetkili olduğu sözleri söyleme” KB, s. 710-711; “birbiriyle bir işte yarış etmek” ME; s. 165 ve “karşılıklı rehin ve teminat vermek” *küçge öçeş-* ME, s. 165/127-2 karşılığında yer almaktadır. Kelime Lades tutuşmak (Trabzon), birbirine zıt gitmek (Bayburt, Kars), *öç* almak (Kütahya) ve karşılıklı birbirini aldatmak (Kütahya) anlamlarında Anadolu’da bugün de yaşamaktadır. *Derleme Sözlüğü*, C. 9, TDK Yayınları, Ankara 1993, s. 3308.

³⁰ DLT, C. 1, s. 50; C. 4, s. 449

³¹ DLT, C. 4, s. 448.

³² *Negü kıldım erki elig men sanga/Nelük türdüng emdi bu öçke manga* “Ey elli ne yaptım ben sana/neden şimdi böyle kin bağladın bana” KB, s. 146-147.

³³ Atasözü, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> (20.05.2010). Bağışlamak, bir *öç* alma yoludur; Hıristiyanlıkta size tokat atana bir de öbür yanağınızı çevirmeniz; Müslümanlıkta muhatabı “Allah’a havale etme”niz ya da “hasmın sitemini hasma sitem babında anlamaz”lıktan gelmeniz sükûnet daveti yanında bir yaptırım yoludur.

beslenmesi olduğu kadar, adaletin tecelli arayışıdır da. İntikam, bazen bir isyan bazen bir ihanet olur. İhanet, bazen isyandan olur. İsyân, bazen mağdurun intikamı olur.

Kaynaklar

- Adugit, Yavuz, “İntikam: Adaletin Estetiği”, *Sanat ve Tasarım*, Mart 2008, S. 1, s. 11-32.
- Arat, R. Rahmeti (çev.), *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2006.
- Atalay, Besim (çev.), *Divanü Lügat-it Türk*, C. 1-4, TDK Yayınları, Ankara 1992.
- Büyükbâş, Mehmet, *Nurettin Topçu'da Dini Yaşayışın Psikolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Cüceloğlu, Doğan, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.
- Çağrııcı, Mustafa, “Gazap”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 436-437.
- Çağrııcı, Mustafa, “İntikam”, *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 356-357.
- Derleme Sözlüğü*, C. 9, TDK Yayınları, Ankara 1993.
- Filizok, Rıza, “Tanım Nedir?”, <http://www.ege-edebiyat.org>
- Gürbilek, Nurdan, *Mağdurun Dili*, Metis Yayınları, İstanbul 2008.
- Harman, Ömer Faruk, “Habil ve Kabil”, *DİA*, C. 14, s. 376-378.
<http://tdkterim.gov.tr/atasoz>
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000.
- Temiz, Bilal, “Habil ve Kabil”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, İstanbul 1990, s. 252-253.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- Usta, Aydın, “Etnik Şiddet Olgusu Üzerine Soyo-Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 11, S. 2, s. 88-105.
- Yüce, Nuri, *Mukaddimetü'l Edeb*, TDK Yayınları, Ankara 1993.